

Večerka, Radoslav; Žaža, Stanislav; Pačesová, Jaroslava

**40 let slovanské jazykovědy na filozofické fakultě UJEP od osvobození
v r. 1945**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1987, vol. 36, iss. A35, pp. [7]-25

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100652>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RADOSLAV VEČERKA—STANISLAV ŽAŽA
JAROSLAVA PAČESOVÁ

40 LET SLOVANSKÉ JAZYKOVĚDY NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ UJEP OD OSVOBOZENÍ V R. 1945

1. PRÁCE ČLENŮ KATEDRY ČESKÉHO JAZYKA, SLOVANSKÉ, INDOEVROPSKÉ A OBECNÉ JAZYKOVĚDY

Bezprostředně po osvobození obnovili na úseku jazykovědné slavistiky z předválečných profesorů svou práci na fakultě bohemista F. Trávníček a indoevropeista V. Machek, když R. Jakobson zůstal už natrvalo v zahraničí a B. Havránek byl povolán do Prahy. Vědeckou i pedagogickou kontinuitu oboru udržovali v té době též tehdejší asistent a lektor ruštiny B. Novák, který se posléze stal profesorem ruského jazyka a vedoucím nově vytvořené katedry rusistiky, a lektor češtiny a slovenštiny A. Gregor, který se v r. 1946 habilitoval pro obor české a slovenské mluvnice. Nedostačující učitelský sbor byl pro jazykovědnou složku oboru doplněn jmenováním J. Kurze a A. Kellnera profesory. Výchovnými organizačními útvary byly tehdy seminář pro slovanskou filologii a seminář pro srovnávací jazykozpyt indoevropský, ale vzrůstající a diferencované vědní úkoly a společenská potřeba odborníků v slovanské filologii (zejm. v češtině a ruštině) a přebudování našeho školství po Únoru 1948 vedly i k zavedení nové organizační struktury: jednak k fúzi obou výchovných samostatných seminářů, jednak k vyčlenění rusistické a později i literární bohemistické a slavistické složky v samostatné organizační útvary (katedry). Kádrové doplňování katedry bylo v padesátých letech zajišťováno pomocí nově tehdy zavedené formy speciální vědecké přípravy kádrů, tzv. vědecké aspirantury, jíž postupně procházeli tehdejší asistenti fakulty A. Lamprecht, J. Bauer, M. Jelínek, J. Škulina, R. Večerka a M. Grepl; v poslední době ji absolvovali příslušníci zatím nejmladší generace P. Karlík a E. Pallasová. Praktickou výuku slovanských jazyků zajišťovali kromě externích lektorů Josef Kabrda a Ivan Dorovský z katedry dějin východní a jihovýchodní Evropy a Jarmil Pelikán a Irena Hrabětová z katedry ruské a sovětské literatury a slovanských literatur. Vědecká práce těchto pracovníků byla však orientována mimo jazykovědu: Kabrdova historicky, ostatních literárně historicky.

Fakulta a speciálně katedra byla v době bouřlivého rozvoje oboru spjata personálně organizačními pouty též se vznikajícími brněnskými ústavy aka-

demickými, s pracovišti pro stal. a etymologický slovník, ale zejména s pobočkou ÚJČ, jejímiž externími vedoucími byli napřed F. Trávníček, dále A. Kellner a po něm dlouhodobě A. Lamprecht. Akademická pracoviště byla samozřejmě obsazována většinou absolventy fakulty, ale posílili je rovněž někteří pracovníci na fakultě zprvu i zaměstnaní (A. Vašek, J. Skulina, E. Havlová, M. Jelínek), stejně jako zase v souhlase s odbornou a pedagogickou profílací fakulty přešli z nich na katedru M. Čejka, D. Šlosar, J. Chloupek a M. Krčmová. Těsná spolupráce katedry s akademickými brněnskými ústavy tvořila a tvoří stále velmi charakteristický znak brněnské slovanské jazykovědy po osvobození, a to nejen na úseku badatelském a výzkumném, ale i pedagogickém; na něm fakultě vypomáhali z ČSAV v oblasti jazykovědné jugoslavistiky a paleoslovenistiky A. Mátl, L. Pacnerová, V. Kyas, S. Herodes a V. Šaur, v oblasti polonistiky J. Balhar, v oblasti bohemistiky V. Lamprechtová-Michálková, J. Skulina, A. Vašek, J. Balhar, R. Šrámek aj.

Vědecký profil slovanské lingvistiky na fakultě určily bezprostředně po osvobození práce pěti badatelů, kteří tehdy pokračovali v odborné práci započaté již před okupací: F. Trávníčka, V. Machka, J. Kurze, A. Kellnera a A. Gregora.

František TRÁVNÍČEK (17. 8. 1888 — 6. 6. 1961), v r. 1945 senior brněnských slavistů, působil na fakultě od r. 1921 a měl už za sebou rozsáhlé vědecké dílo z doby meziválečné. Po osvobození pracoval intenzivně dále a kromě množství dílčích studií a článků v odborném i popularizačním tisku odevzdal naší vědě i rozsáhlé syntézy, z nové češtiny vedle nových, upravených a doplněných vydání *Slovníku jazyka českého* svého a Vášova zvl. *Mluvnici spisovné češtiny* (1948 a 1949 a další vyd.), do vydání mluvnice akademické (1987) nejrozměrněji popis novočeské mluvnické soustavy; byla přeložena i do ruštiny (1950). Plodem Trávníčkovy neutuchající péče o jazykovou správnost a kulturu byl knižní výběr z jeho časopiseckých statí *Jazykové zákampti* (1961), do české stylistiky přispěl samostatným spiskem *Umělecká mluva* (1954) a učebním textem *O jazykovém slohu* (1953). Výsledkem jeho bádání o jazyce starém byla originální, metodologicky průbojná a ve světové syntaktické literatuře svou koncepcí ojedinělá *Skladba*, kterou otiskl jako III. díl kolektivní *Historické mluvnice české* (1958). Metodologickým východiskem byla Trávníčkovi v historické mluvnici v podstatě mladogramatická koncepce jazyka, kterou překonával zvl. na úseku historické syntaxe příklonem k teoretickým výbojům J. Zubatého. V názorech na současný jazyk, otázky jazykové správnosti apod. navazoval Trávníček — na vyšší teoretické úrovni — na tradice českého jazykového purismu a brusičství, ale od třicátých let je překonával příklonem k funkčnímu a strukturnímu pojetí jazyka v duchu Pražské školy. Jak s pozitivistickým mladogramatismem, tak i s jazykovědným strukturalismem se posléze radikálně a polemicky rozešel v padesátých letech, jeho vlastní pokus o ucelenou teorii jazyka na marxistické bázi však zůstal jen pověchně a obrysově naznačen po *Úvodu do českého jazyka* (1952) v *Úvodu do marxistické jazykovědy* (1954).

Jako renomovaný už vědec zahajoval po osvobození na fakultě své přednášky a semináře též Václav MACHEK (8. 11. 1894—26. 5. 1965), habilitovaný tu v r. 1931. Byl vědecky a badatelsky činný na poli srovnávacího jazykozpytu indoevropského v celé jeho šíři, zejména však z aspektu slavistického; v celých sériích dílčích studií tak vyšetřoval staré jazykové souvislosti slovansko-baltské, slovansko-árské, slovansko-germánské, slovansko-hetitské, slovansko-řecké, slovansko-latinské a slovansko-keľtské. Významné byly jeho studie o tvoření slov, mj. též cyklus prací z kmenosloví slovanského slovesa a o slovesných předponách. Základní doménou Machkovy vědecké činnosti byla etymologie a výklady slov; pojednával s oblibou o skupinách slov tvořících věcný celek, např. o terminologii svatební, o názvech ryb a ptáků apod.; knižně tak vyšla *Česká a slovenská jména rostlin* (1954). Z hlediska lingvistického zasáhl několikrát i do problematiky slovanské mytologie. Velkou syntézou jeho životního vědeckého usilování se stal *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského* (1957, 2. vyd. — už jen českého — 1968). Metodologicky navazoval Machek na své učitele J. Zubatého a O. Hujera; vedle toho byl ovlivněn francouzskou školou sociolingvistickou a směrem „Wörter und Sachen“. Ve svých etymologických výzkumech pokládal za primární hledisko věcné a sémantické a dalekosáhle koncedoval různé hláskové procesy „nepravdivelné“; v jeho pracovních postupech zaujímal významné místo i zřetel k expresivní stránce zkoumaných jazykových jevů.

Josef KURZ (3. 2. 1901—6. 12. 1972) přišel do Brna z Prahy a do Prahy se r. 1956 i vrátil. Publikoval vědecké práce ze staroslověnštiny a dějin slavistiky. V oblasti paleoslovenistiky, kterou pěstoval široce filologicky, věnoval Kurz pozornost především problematice starých památek, jejich textové kritice, filologickému rozboru a edicím. Trvalou hodnotu na tomto úseku si zachovává jeho edice kodexu Assemanova (1955). Ze zájmu o mluvnickou stavbu staroslověnštiny vytěžil Kurz řadu příspěvků k stsl. tvarosloví a skladbě; jejich soubor vyšel na sklonku jeho života knižně jako *Kapitoly ze syntaxe a morfologie stsl. jazyka* (1972). Další okruh paleoslovenistických prací Kurzových tvoří stati charakterizující staroslověnštinu jako celek a načrtávající kulturně historické pozadí cyrilometodějské mise a staré cel. knižní vzdělanosti vůbec; programové a metodologické zaměření měly jeho úvahy o balkanologickém aspektu studia staroslověnštiny. Hutnou syntézu svých poznatků o staroslověnštině uložil Kurz do knižní *Učebnice jazyka staroslověnského* (1969). Na úseku dějin slavistiky přitahovalo Kurzův zájem stále znovu období jejich novodobých počátků v první polovině 19. stol. (Dobrovský, Šafařík, Vuk Karadžić) i jeho pokračování v období jagičovském; kromě toho publikoval desítky znaleckých medailónků a nekrológů slavistů 20. stol. Jako žák Pastrnkův navazoval Kurz ve své práci na nejlepší tradice filologické práce s vytríbeným smyslem pro detail a jeví se tak jako pozdní vývojový článěk ještě jagičovské a vondrákovské linie v pojmání slovanské filologie; svým žákům dovedl vnuknout představu o filologické akribii a bibliografické úplnosti a přesnosti.

Odchovancem brněnské fakulty byl Adolf KELLNER (27. 3. 1904—31. 5. 1953). Do dějin oboru se zapsal jako dialektolog, a to od svých vědeckých počátků v třicátých letech až do své předčasné smrti. Jeho nářeční monografie — po r. 1945 vyšla dvojdílná *Východolášská nářečí* (1946 a 1949) — razily nové cesty dialektologickému bádání a proboužovaly nový typ těchto prací, který se měl stát osvědčeným modelem pro nejednoho následovníka. Kellner se intenzivně zabýval i teoretickými a metodologickými otázkami v oboru dialektologie, poučen po této stránce jazykově zeměpisnou školou románskou i funkčním a strukturním pojetím jazyka v duchu Pražské školy; problémově a teoreticky jsou pojaty jeho studie o pomezích jazyčích a přechodových jazykových jevech v měřítku slovanském a o formování jazykových hranic. Přehledné shrnutí jeho názorů na dialektologickou práci přináší jeho vysokoškolská učebnice *Úvod do dialektologie* (1954).

Alois GREGOR (14. 12. 1888—8. 9. 1971) byl už v období meziválečném na fakultě lektorem češtiny a slovenštiny. Plodem jeho učitelského zájmu o obor byly četné praktické učebnice, čítanky a slohové i jazykové příručky; z nich se po osvobození uplatnila zejm. *Mluvnice spisovné slovenštiny* (1954). Badatelsky byl Gregor především dialektologem; uveřejnil v tisku množství příspěvků, zvl. syntaktických, k moravským nářečím, knižně vyšel jeho *Slovník nářečí slavkovsko-bučovického* (1959). Publikoval práce z toponymie a z jazyka starého; vydal Husovy *Knižky o svatokupectví* (1954). Do dějin oboru zasahoval Gregor po celou dobu své odborné činnosti statěmi o jeho jednotlivých představitelích, nekrology, edicemi korespondence atp.; jako samostatný spis vydal publikaci *O životě a díle Františka Bartoše* (1962).

Podivuhodně soustředěné a vědecky důsažné dílo zanechal po sobě předčasně zesnulý Jaroslav BAUER (5. 4. 1924—4. 1. 1969). Badatelsky se orientoval výlučně na slovanskou syntax, a to jak slovanských jazyků jednotlivých, tak i v komparatistických souvislostech dílčích i generálních, z hlediska genetického a historického i synchronně popisného a obecně teoretického. Ke skladbě češtiny přispěl — vedle množství dílčích studií časopiseckých — zejména obsáhlou a fundamentální knižní monografií *Vývoj českého souvětí* (1960) a autorskou účastí (spolu s M. Greplem) na vysokoškolské učebnici *Skladba spisovné češtiny* (1972 a další vyd.). Celkový náčrt vývoje českého syntaktického systému uložil do kolektivní učebnice *Historický vývoj češtiny* (1977). Spolu s R. Mrázkem a S. Žažou zpracoval dále 2. svazek *Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy* (1960 a další vyd.), v němž je podán popis syntaktického systému ruštiny na konfrontační bázi s češtinou. Výbor z Bauerových studií o syntaxi ostatních slovanských jazyků, zejm. staroslovenštiny, polštiny a bulharštiny, a jejich psl. východiska vydali posmrtně jeho kolegové knižně s názvem *Syntactica slavica* (1972). Ve svém rozsáhlém vědeckém díle pokračoval J. Bauer v té linii českého syntaktického bádání, která je vyznačena jmény J. Zubatý, F. Trávníček a B. Havránek. Osvědčoval filologickou akribií a smysl pro detail stejně jako schopnost postihnout strukturní souvislosti zkoumaných jevů a dobrat se zobecňujících závěrů.

Arnošt LAMPRECHT (19. 10. 1919 – 2. 5. 1985) byl v letech 1963–84 vedoucím katedry v její dnešní podobě. Východiskem jeho badatelských zájmů byla česká dialektologie, již věnoval kromě značného množství dílčích statí materiálově popisných i teoretických knižní monografie *Středoopavské nářečí* (1953) a *Slovník středoopavského nářečí* (1963); redigoval čítanku *České nářeční texty* (1976). Úvahy z historické dialektologie ho přivedly k bádání o historickém vývoji českého národního jazyka jako celku, hl. na úseku fonologickém: knižně publikoval *Vývoj fonologického systému českého jazyka* (1966 a 1968) a – jako člen autorského kolektivu – *Historický vývoj češtiny* (1977); časopi-secky zpracoval vývoj fonologického systému v starších fázích jazyků západo-slovanských a východoslovanských. Zájem o praslovanštinu jako bezprostřední genetické východisko češtiny i ostatních slovanských jazyků ho vedl ke zkoumání její diferenciaci a klasifikaci slovanských jazyků vůbec, na druhé straně pak jejího vzniku v lůně diferencující se rodiny indoevropské a tu pak zkoumal až v souvislostech archaického společenství nostratického. Výsledky tohoto svého bádání shrnul posléze do díla *Praslovanština*, které vyšlo posthumně ve Spisech fil. fak. (1987). Publikoval konečně i úvahy obecně lingvistické (o znakové povaze jazyka apod.). Metodologicky vycházel A. Lamprecht ze strukturálního pojetí jazyka a z fonologických principů Pražské školy, které tvořivě domýšlel a rozvíjel, vyzbrojen bezpečnými znalostmi marxistické gnozeologie.

Milan JELÍNEK (nar. 22. 6. 1923) působil na fakultě před svým odchodem do akademického ÚJČ pedagogicky v oblasti současného českého jazyka a srbochorvatistiky. Předmětem jeho badatelského úsilí byl převážně nový český jazyk od obrození do současnosti. Svůj výzkum soustřeďoval Jelínek především na oblast stylistiky, tvoření slov a syntaxe; účastnil se prací i na rozsáhlých kolektivních dílech naší lexikografie, *Slovníku spisovného jazyka českého* a *Slovníku slovenského jazyka*. Vedle teoretických úvah z obecné stylistiky a příspěvků k funkčně stylistické stratifikaci českého národního jazyka i pojednání z pomezí funkční stylistiky a sociolingvistiky věnoval soustavnou pozornost otázkám jazykové správnosti a kultury a analyzoval jazyk a styl některých českých spisovatelů. Knižně vyšly jeho práce *O jazyku a stylu novin* (1957), *Kultura řeči* (1965) a *Stylistické studie II* (1974). Byl spoluautorem rozsáhlého díla *Tvoření slov v češtině II* (1967). Kromě prací čistě bohemistických publikoval ze svých oborů též články slovansky komparatistické v rovině rusko-české, sorabistické i slovansky generální. Metodologickým východiskem Jelínkových studií je funkční pojetí jazyka v duchu Pražské školy, které samostatně dále rozvíjí v plánu obecně teoretickém i v konkrétních aplikacích, poučen výsledky soudobých stylistických škol sovětské a francouzské.

Bohemistickým disciplínám vyučovali na fakultě i dva další pracovníci, kteří přešli do ÚJČ ČSAV, Josef SKULINA (nar. 2. 3. 1920) a Antonín VAŠEK (nar. 25. 9. 1925). Vědecky pracovali jako dialektologové; Skulina vydal knižně monografii *Severní pomezí moravskoslovenských nářečí* (1964) a *Ostravská mluva* (1979), z pera Vaškova pochází spis *Jazykové vlivy karpatské valašské kolonizace na Moravě* (1967).

Reprezentantem obecné jazykovědy a srovnávací jazykovědy indoevropské je na katedře Adolf ERHART (nar. 31. 5. 1926). K charakteristickým znakům jeho tvůrčího typu patří to, že usiluje poznatky, které získal detailním průzkumem některých důležitých témat, prezentovat studentům i širší vědecké veřejnosti ve formě hutných příruček syntetických. V oblasti obecné lingvistiky tak po několikerém vydání skript *Základy obecné jazykovědy* (1965 a 1968) a *Úvod do obecné a srovnávací jazykovědy* (1973) publikoval knižně *Základy jazykovědy* (1984) jako celostátní vysokoškolskou učebnici. Na poli indoevropské komparistiky je dosud nejrozsáhlejší jeho syntézou knižní příručka *Indoevropské jazyky* (1982), když mimo to vydal též samostatně *Strukturu indoevropských jazyků* (1980) a jako vysokoškolský učební text *Baltské jazyky* (1984), z mluvnice jazyků jednotlivých pak *Litevštinu* (1956) a dvojdílné skriptum o sanskrtu (1967 a 1970). Erhart je autorem důležitých článků o klasifikaci ide. jazyků, studií ze srovnávací ide. fonologie, ale zejména též morfologie se zaměřením na gramatické kategorie, srov. jeho knihu *Studien zur indoeuropäischen Morphologie* (1970), a obrací se i na pole etymologie, odkud vytěžil kromě některých příspěvků jednotlivých též učebnici – spolu s R. Večerkou – *Úvod do etymologie* (1981). Po stránce metodologické se Erhart bezpečně orientuje v soudobých lingvistických proudech a dovede jejich teoretických výbojů užívat obezřetným a střídavým způsobem.

Radoslav VEČERKA (nar. 18. 4. 1928) vyučuje slavistické jazykovědné disciplíny. Pro potřeby studentů vydal z těchto oborů řadu studijních textů, *Postavení ruštiny mezi slovanskými jazyky* (1957), *Základy slovanské filologie a staroslověňštiny* (1966 a další vyd.), *Čítanku stl. textů se slovnítkem* (1967 a další vyd., spolu s J. Kurzem a L. Řeháčkem), *Úvod do slovanské jazykovědy* (1977), *Základy slavistiky a rusistiky* (1980) aj. Ze srovnávací slovanské jazykovědy publikoval menší stati i knihu (spolu s A. Erhartem) *Úvod do etymologie* (1981), ale především byl činný na úseku paleoslovenistiky; k poznání její mluvnické stavby, zvl. syntaktické, otiskl sérii důležitých studií a knižní monografii *Syntax aktivních participií v staroslověňštině* (1961), je členem redakce akademického *Slovníku jazyka staroslověňského*; zasahoval též do problematiky staroslověňštiny jako nejstaršího spisovného jazyka na našem území v širších souvislostech kulturně historických a literárních, jak dokládá – vedle článků o jednotlivých problémech – zejm. jeho kniha *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti* (1963) a autorská spoluúčast na edici a překladu pramenů k dějinám Velké Moravy *Magnae Moraviae fontes historici I–IV* (1966–1971). Hutnou syntézou jeho poznatků z této vědní oblasti je vysokoškolská učebnice *Staroslověňština* (1984). Zabývá se též dějinami oboru: je autorem – vedle několika přehledných a problémových článků – takřka 200 medailónů slavistů a spoluautorem učebního textu *Čítanka ze slovanské jazykovědy v českých zemích I* (1982) a knihy *Československá slavistika v letech 1918–1939* (1977). V metodě práce spojuje Večerka filologickou analýzu dokladů se zřetelem k strukturnímu zapojení zkoumaných jevů do systému jazyka a k souvislostem srovnávacím; uplatňuje hledisko funkční.

Jan CHLOUPEK (nar. 25. 7. 1928) pracoval zprvu delší dobu jako dialektolog češtiny; v ÚJČ ČSAV, z něhož na fakultu přešel, se účastnil přípravných prací k *Českému nářečtnímu atlasu* a podnikal terénní výzkumy, z nichž výtěžil originální jazykový materiál pro vědecká pojednání; analyzoval v nich jednotlivé složky mluvnické stavby nářečí, zčásti slovo tvorby a morfologie, ale především a opakovaně syntaxe. Od rozboru konkrétních syntaktických jevů v konkrétních nářečích dospěl Chloupek postupně na jedné straně k úvahám obecně a teoreticky syntaktickým a na druhé straně k obecným a teoretickým, popřípadě pracovním metodickým problémům dialektologie, k problematice jejího vztahu k etnografii, k problematice struktury dialektů a jejich teritoriální diferencovanosti, interdialektů apod. Výsledky svého bádání v oboru dialektologie shrnul v knižní monografii *Aspekty dialektu* (1971). Tato práce přesahuje však už vlastně rámec tradiční dialektologie a směřuje k vystižení toho, jak je vnitřně rozrůzněn český národní jazyk jako celek; od tohoto pohledu funkčně stylistického, jež uplatnil i v řadě statí dílčích, pak byl už jen krok ke konkrétnímu Chloupkovu zájmu o dnešní jazykovou situaci vcelku, o jazyk uměleckých děl, o aktuální otázky jazykové kultury a správnosti, normy a její kodifikace apod. Těmto otázkám věnoval též knižní publikace *Pověry o češtině* (1968), *Knižka o češtině* (1975) a *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* (1986). Je spoluautorem syntaktického svazku akademické mluvnice češtiny (v tisku). Byl spoluvydavatelem především děl Těsnohládkových. Metodologicky vychází Chloupek ze strukturálního pojetí jazyka a lingvistiky funkční a prohlubuje zejména její sociolingvistický aspekt; přispěl přínosně k teoretickým i pracovním metodickým postupům výzkumu nářeční syntaxe.

Miroslav GREPL (nar. 14. 4. 1929) je zcela soustředěně badatelsky orientován k novočeské syntaxi. „Nový“ spisovný jazyk vidí v jeho časovém rozpětí od doby obrozenské; pracemi o jejím jazyce vlastně do vědecké literatury vstoupil a po speciálních monografických sondách publikoval syntetické shrnutí poznatků o spisovné češtině první poloviny 19. stol. v studiích o jazykové výstavbě umělecké prózy 30. a 40. let a o vlivu slovanských jazyků na ustalování syntaktické struktury novodobé češtiny. Předmětem průběžné pozornosti Greplovy je věta jako jednotka sui generis, její vnitřní výstavba i její typy. Přispěl zejména též k poznání modální výstavby věty a odtud logicky dospěl k bádání o tzv. teorii promluvy. Sem spadá i řada Greplových pojednání o jazykovém vyjadřování emocionality; výsledky svého výzkumu těchto stránek shrnul v knižní rozpravě *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi* (1967). V další knižní monografii, kterou vydal s názvem *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty* (1984) spolu s P. Karlíkem, osvětluje danou tematiku z hlediska sémantického. První Greplovy badatelské práce o syntaxi nové češtiny představuje *Skladba spisovné češtiny* (1971, 1975, 1980³) podstatně přepracované vydání díla, které vydával spolu s J. Bauerem od r. 1964 opakovaně jako vysokoškolské skriptum. Další, kvalitativně nový stupeň jeho syntetického popisu novočeské skladby znamená syntaktický díl rozsáhlé akademické gramatiky, jehož je Grepl spoluautorem a vedoucím redaktorem (1987), a s ním související zcela nově koncipovaná vysokoškolská učebnice české syntaxe *Skladba spisovné češtiny*

(1986, spolu s P. Karlíkem). Grepl razí nové cesty syntaktickému bádání a tato jeho práce má v odborné charakteristice katedry význam profilující.

Mirek ČEJKA (nar. 31. 8. 1929) publikuje práce značného rozpětí tematického i metodologického. Uveřejnil studie z české dialektologie, současné syntaxe a sémantiky (negace, větné partikule), teorie mluvnických aktů a teorie textu. Spolu s D. Šlosarem připravil k edici text Blahoslavovy *Gramatiky české* s rozsáhlým komentářem a kritickým aparátem. Zabýval se rovněž glottochronologií s použitím lexikostatistických metod; aplikoval tento postup v několika článcích (spolu s A. Lamprechtem) na průzkum vzniku a diferenciaci slovanských jazyků a ve spolupráci s týměž autorem se zaměřil i nad archaickým jazykovým společenstvím nostratickým. Na druhé straně se zaměřil též na porovnávání blíže příbuzných jazyků (čeština a slovenština) i nepřibuzných jazyků se značně odlišnou strukturou v plánu synchronním. Autorsky se účastnil přípravy syntaktického svazku akademické mluvnice češtiny (1987). Obecně lingvistické problematice jsou věnována jeho skripta *Úvod do studia českého jazyka a literatury* (1962, spolu s J. Hrabákem a F. Tenčíkem), *Úvod do studia českého jazyka a fonetiky* (1963, 1965²), *Český jazyk a jazykověda* (1970, 1972), *Jazyk a jazykověda* (1974, 1976²), *Úvod do studia jazyka pro bohemisty* (1981, 1983); podílel se autorsky na skriptech určených pro Letní školu slovanských studií *Cvičení z českého jazyka* (1983), *Stylizační cvičení* (1978), *Texty k překladovým cvičením* (1979) a *Výběr českých odborných textů* (1978).

Dušan ŠLOSAR (nar. 18. 11. 1930) začal vědecky pracovat v oboru dialektologie, účastnil se přípravných prací k českému nářečnímu atlasu a publikoval dílčí studie o moravských nářečích. Zájem o historický vývoj češtiny projevil pracemi o české kvantitě a vývoji pravopisu, zejména se však zabral do průzkumu historického tvoření slov, z něhož vytěžil kromě statí časopiseckých též knižní monografii *Slovotvorný vývoj českého slovesa* (1981). Je spoluautorem vysokoškolské učebnice *Historický vývoj češtiny* (1977), *Historická mluvnice češtiny* (1986) a učebního textu *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti* (1979, 1982²) a autorem skripta *Stará čeština pro archiváře* (1972); spolu s M. Čejkou připravil k vydání Blahoslavovu *Gramatiku českou* s komentářem (v tisku). Z jeho učitelského působení v Letní škole slovanských studií vzešel i učební text *Základní kurs češtiny pro cizince* (1996 a další vyd., naposledy 1981), jehož je spoluautorem. Zájem o vývoj spisovné češtiny i o dějiny oboru jej přivedl k autorské účasti na *Čítance ze slovanské jazykovědy v českých zemích I* (1982). Podílel se na popularizaci jazykovědných poznatků a jazykové kultury v časopisech; z této práce vytěžil populární knížku *Jazyčnick* (1985). Ve své práci osvědčuje Šlosar heuristickou pečlivost a filologickou akribii ve vztahu k jazykovému detailu i smysl pro celostní chápání zkoumaných problémů.

Jarmila BARTÁKOVÁ, roz. Pikorová (nar. 18. 5. 1933), je slovakistka. Před příchodem na fakultu se účastnila práce na přípravě *Slovníku slovenského jazyka* a *Slovenského nářečového atlasu*, na fakultě se zabrala do problematiky lexikologické (na úseku odborné terminologie) a zejména slovtvorné, a to v slovenštině, staré češtině i v širším rámci slovanském. Pro potřeby studentů vydala *Cvičenia zo slovenčiny* (1978) a *Súčasná spisovná arabčina* (1976).

Zdenka RUSÍNOVÁ, roz. Zapletalová (nar. 13. 6. 1939), se pedagogicky věnuje současnému jazyku spisovnému, zvl. pravopisu, morfologii a tvoření slov. Z této její výukové činnosti vyplynula i tvorba skript *Problémy české morfologie* (1974) a *Tvoření slov v současné češtině* (1978). Je též spoluautorkou skript pro Letní školu slovanských studií *Základní kurs češtiny pro cizince* (1969 a další vyd., naposledy 1981), *Cvičení z českého jazyka* (1983) a *Praktická cvičení z češtiny* (1981). Do vědecké literatury vstupovala pracemi dialektologickými, vlastním centrem jejího vědeckého zájmu je však historická česká slovtvorba, již věnovala kromě řady článků časopiseckých též knižní monografii *Tvoření staročeských adverbii* (1984).

Karel PALA (nar. 15. 6. 1939) zasahuje do obecně jazykovědných otázek z hlediska matematické a strojové lingvistiky. V oboru publikuje stati z oblasti syntaxe a sémantiky, jeho výzkumná práce se týká zejména automatické syntaktické analýzy českých vět — vytvořil automatický syntaktický analyzátor (napsaný v programovacím jazyce LISP 1.5) pro češtinu fungující na počítači EC 1033. Připravil také pokusný analyzátor sémantický (ve spolupráci s P. Maternou a P. Čihánkem), který buduje sémantické reprezentace s použitím logické teorie typů.

Marie KRČMOVÁ, roz. Hrabáková (nar. 24. 12. 1940), pracovala zprvu v dialektologii, podílela se na přípravě *Českého jazykového atlasu* a publikovala z tohoto oboru několik statí časopiseckých. Pro potřeby svých univerzitních posluchačů vydala učební texty *Fonetika českého jazyka* (1977) a *Fonetika a fonologie českého jazyka* (1984) a účastnila se autorsky skript pro Letní školu slovanských studií *Cvičení z českého jazyka* (1983), *Praktická cvičení z češtiny* (1981), *Zpěvníček moravských a českých lidových písní* (1983), *Stylizační cvičení* (1978), *Texty k překladovým cvičením* (1979) a *Výběr českých odborných textů* (1978 aj.); je také autorkou středoškolské učebnice. Ze zájmu o stratifikaci českého národního jazyka vzešla její knižní monografie *Běžné mluvený jazyk v Brně* (1981). Kromě toho otiskla větší počet jazykových okének v denním tisku.

Petr KARLÍK (nar. 11. 2. 1951), žák Greplův, navazuje na syntaktickou orientaci svého učitele a publikuje práce o problémech novočeské skladby s obecně lingvistickým a teoretickým dosahem. Je spoluautorem monografie *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty* (1984), syntaktického svazku akademické české mluvnice a vysokoškolské učebnice *Skladba*

spisovné češtiny (1986). Pro letní školu slovanských studií, jejímž ředitelem byl po několik let, vydal skriptum *Česká konverzace* (1978) a podílel se na skriptech *Skladba češtiny pro cizince* (1982), *Cvičení z českého jazyka* (1983) a *Praktická cvičení z češtiny* (1981).

Eva PALLASOVÁ (nar. 26. 6. 1955), dosud nejmladší členka katedry, začíná publikovat jakožto žákyně Večerkova pojednání ze staroslověnské syntaxe.

Podaná charakteristika vědecké publikační činnosti členů katedry není ovšem ani zdaleka vyčerpávající — úplný bibliografický soupis by obsahl několik tisíc položek! — ale dává dobrou představu o badatelském profilu každého z nich.

Komplexní obor „český jazyk, slovanská, indoevropská a obecná jazykověda“ byl po osvobození na fakultě dobudován materiálně i personálně tak, že to už počátkem padesátých let znamenalo nový stupeň v jeho vývoji ve srovnání s obdobím meziválečným; od té doby je křivka jeho rozvoje stále vzestupná. Nejde však přitom jen o kvantitativní růst kádrový a o vytváření výzkumných a zejména též publikačních podmínek a možností (v rámci fakultním ve Spisech a ve Sborníku prací, v rámci celostátním pak v ústředních tiskových orgánech), nýbrž o takovou organizaci vědecké práce, která v citlivé rovnováze ponechává na jedné straně dostatek prostoru k individuální práci přinášející „inspirativní sílu“, pro rozvoj kteréhokoli vědního oboru zcela nenahraditelnou, a na druhé straně umožňuje jednotlivcům podílet se v zapojení do pracovních kolektivů na řešení takových komplexních vědních úkolů, na které by síly jedince nestačily. Oborová diferenciacce a specializace katedry je 40 let po osvobození taková, že se její pracovníci účastní prací v důležitých státních plánech vědeckého výzkumu, na jejichž „výstupech“ jsou taková monumentální díla trvalého významu, jako velká akademická mluvnice českého jazyka, slovník jazyka staroslověnského, dějiny československé slavistiky apod. Katedra jimi účinně přispívá k rozvoji naší vědy a kultury.

2. PRÁCE ČLENŮ KATEDRY RUSKÉHO JAZYKA

Osvobození Československa, o něž se před 40 lety rozhodujeme způsobem zasloužila Sovětská armáda, vytvořilo nebývale příznivé podmínky pro plodný rozvoj rusistiky jako samostatného pedagogického i vědeckého oboru na brněnské filozofické fakultě. Studium ruštiny se na naší fakultě traduje už od zahájení její činnosti; plně konstituována byla rusistika ovšem až od roku 1933. Po roce 1945 však dostává nový ráz — stává se profilující studijní disciplínou. Před rusistikou tu vyvstaly velmi náročné úkoly, ale zároveň i vysoké překážky. Bylo nutno zabezpečit výchovu učitelů ruštiny pro střední školy a jako nezbytnou podmínku toho pak i nejn nutnější učební texty a výuku pro desítky a desítky studentů, kteří se hlásili na obor skýtající tak nadějně

perspektivy. Vedle toho zde čekalo mnoho povinností spjatých s rozvíjením a upevnováním čs.-sovětských styků — činnost překladatelská, tlumočnická, přednášková, propagandistická, popularizační ap. Při tom všem byl počet kvalifikovaných rusistů, skutečných znalců jazyka, v té době minimální. Na fakultě nebylo tehdy představitele starší badatelské generace výrazně rusisticky a lingvisticky zaměřeného, který by byl vtiskl mladé brněnské jazykovědné rusistice pečeť své osobnosti, jak tomu bylo na bohemistice nebo na jiných, tzv. tradičních oborech, neboť dva významní lingvisté — totiž B. Havránek a R. Jakobson — již v té době na fakultě nepůsobili; a třetí, F. Trávníček, i když jsou jeho zásluhy o rozvoj naší rusistiky nemalé, patří přece jen svým vědeckým dílem především do oblasti bohemistiky, stejně jako rusisty nebyli ani J. Kurz a A. Kellner.

Přes těžké podmínky se tehdejší málo početní rusisté odpovědných úkolů se zápallem pro vše chopili, organizačně zprvu v lůně slovanského semináře; od roku 1951 pak byla ustavena samostatná katedra rusistiky a později, v roce 1965, rozdělena na katedru jazykovou a literární.

Z nestorů poválečné brněnské rusistiky se sluší na tomto místě vzpomenout především Ladislava ŠWIRKA (27. 6. 1892—23. 7. 1976), předválečného spoluzakladatele brněnské odbočky Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a jednoho z mála tehdejších aprobovaných ruštinářů. Jeho politická aktivita před válkou i činnost v odboji mu vynesla dvojí věznění nacisty. Ale hned po návratu z Buchenwaldu se dává s nadšením do práce jako lektor ruštiny na fakultě a již v roce 1945 vydává pohotově spolu s F. Trávníčkem instruktivní příručku *Ruská abeceda a výslovnost*; o něco později pak vycházejí jeho další příručky: přehled reálií s názvem *SSSR — naš druh* a *Fonetika ruštiny*. Šwirkovými hodinami praktických cvičení prošli snad všichni příslušníci poválečné generace rusistů a řada mladších mu vděčí i za to, že byli vybráni pro výuku na vysokých školách. Ve své čilé a bohaté pedagogické, organizátorské a propagandisticko-popularizační činnosti pokračoval Šwirka i v pozdějších letech jako vedoucí univerzitní katedry jazyků, kterou za pomoci spolupracovníků vybudoval od samého základu.

Vedle L. Šwirka patřila k prvním rusistům působivším na fakultě i středoškolská profesorka PhDr. Marie ONDROUŠKOVÁ-KOUTNÁ (16. 7. 1902 až 5. 9. 1979). Ač její hlavní zájem náležel ruské literatuře, věnovala i ona mnoho úsilí praktické jazykové výuce, kterou spojovala vždy s obecnějšími historickými i kulturními výklady. Publikálně činná v tomto směru nebyla, ale mnoho jejích žáků s povděkem vzpomíná na její rozsáhlé a podrobné kulturně historické i solidní jazykové znalosti.

Literární zaměření, a to bohemistické, charakterizovalo původně i dalšího představitele první generace fakulturních rusistů po r. 1945, totiž prof. PhDr. Bořivoje NOVÁKA (11. 7. 1906—6. 6. 1973), v letech 1959—1973 vedoucího katedry. Podobně jako předcházející byl i on předválečným absolventem oboru

ruština, asistentem slovanského semináře, za války pak středoškolským profesorem. Z doby před rokem 1939 je třeba připomenout jeho činnost pilného sběratele folklóru i jeho podíl na *Přehledných dějinách literatury české* (1936—39). Po válce byl vyslán jako lektor češtiny do Leningradu a výtěžku tohoto dvouletého pobytu využil jednak v intenzivní činnosti pedagogické (přednášel v jedné době současně až na čtyřech fakultách) a popularizační, jednak v oblasti, která se vbrzku stala centrem jeho odborné aktivity a která odpovídala jeho pracovnímu i charakterovému založení — totiž v práci na šestisvazkovém *Velkém rusko-českém slovníku* (1952—64). Tvorba tohoto slovníku byla v poválečných letech jedním ze stěžejních odborných i politických úkolů a B. Novák věnoval spolu s doc. M. Někrachovou z pedagogické fakulty UJEP této mravenčí a morálně nedoceněné práci 14 let svého života. Vedle zájmu o lexikologii, lexikografii a historický vývoj jazyka byl pro B. Nováka zvláště v poslední době příznačný i zájem o dějiny slavistiky a rusistiky, jak o tom svědčí jeho stati v univerzitních ročenkách a v odborných časopisech, vyznačující se Novákovi vlastním smyslem pro faktografickou přesnost i pro diferencované vystižení přínosu jednotlivých badatelů. K dokreslení Novákova profilu je nutno se s uznáním zmínit i o jeho rozsáhlé činnosti organizační a veřejně politické. Uvedme aspoň, že byl 14 let vedoucím katedry, po dvě funkční období proděkanem a v letech 1969—1972 děkanem fakulty. Jeho zásluhy byly oceněny mj. udělením zlaté medaile univerzity. Pamětníci pak jistě vzpomenou i Novákova vzácného lidského profilu a jeho schopnosti získávat sympatie svým přátelským a neformálním vztahem k spolupracovníkům i studentům.

Žádoucí přínos pro rozvoj brněnské rusistiky ve sféře jazykové výuky znamenal příchod PhDr. Heleny PUCHLJAKOVÉ, CSc. (nar. 24. 8. 1910), první vyučující ruské národnosti na katedře. Její nemalou zásluhou je hlavně to, že své jazykové znalosti a poznatky z lingvistického studia a z výuky ruštině uložila do řady učebních textů a skriptových příruček pro naše studenty, obsahujících mnoho cenného jazykového materiálu. Jsou to: *Sbírka cvičení z ruštiny* (1957), *Krátký přehled česko-ruské frazeologie* (1958), *Texty pro ruskou konverzaci* (1960, 1962), *Ruské konverzační texty a cvičení* (1. díl 1971, 2. díl 1977), *Sbírka cvičení z morfologie ruštiny* (1982) a *Cvičení z ruské lexikologie* (1984). Stylistické a sémantické analýze společných českých a ruských slov věnovala H. Puchljková svou kandidátskou disertaci v r. 1968. Přes důchodový věk H. Puchljková ve své pilné autorské činnosti pokračuje.

Úsilím o prohloubení praktické jazykové výuky bylo poznamenáno i působení prom. fil. Taťány CABLÍKOVÉ (nar. 29. 12. 1915) v letech 1965—1977. Zvláště je třeba vzpomenout její několikaleté účasti na intenzivních jazykových kursech studentů v učebním středisku UJEP, kde uplatněním ruštiny jako svého mateřského jazyka přispěla k dosažení náležitě úrovně těchto soustředění.

Od vzniku katedry až do odchodu na odpočinek působil na fakultě PhDr. František BŘEZINA (nar. 28. 9. 1916), původem středoškolský profesor, žák prof. Machka. Neuplatnil se sice výrazně v publikační sféře, ale ocenění si zasloužil jeho dlouholetá skromná organizační a pedagogická činnost, zvláště ve studiu při zaměstnání, ve výuce ruštiny pro neruštinaře a také v redakci spisů FF a v Letní škole slovanských studií.

Osobitými postupy je charakterizována činnost PhDr. Jiřího BRYMA, CSc. (nar. 28. 4. 1921). Jeho přesvědčení, že seriózního poznání jazykového systému lze dosáhnout jen mnohaletým materiálovým studiem, bylo příčinou toho, že od mládí plánovitě pořizoval fond vlastních excerpt, o něž opíral svou pedagogickou činnost. Postupně své sbírky rozšiřoval až na 150 000 excerpt a své poznání doplňoval teoretickým studiem, ale hlavně soustavným a originálním promyšlením jazykových faktů až do nejsubtilnějších detailů. Zvláště ho zaujaly problémy morfologické sémantiky, především kategorie slovesného vidu a rodu: svou doktorskou práci i kandidátskou disertaci věnoval významové stránce ruského imperativu. Vedle toho je i autorem 50 drobných, ale objevených medailónků o sémanticko-gramatických i lexikálních úskalích české ekvivalence, uveřejňovaných v časopise Svět sovětů a Ruský jazyk v letech 1967–1972. Zmínky zaslouží i jím pořádaná sbírka ruských písní na magnetofonových páskách. V nedávné době pak vyšla interním tiskem 1. část Brymova široce založeného kompendia o ruských předložkách.

Výrazně se zapsal do historie brněnské a československé rusistiky prof. PhDr. Roman MRÁZEK, CSc. (nar. 21. 11. 1921), působící na fakultě od roku 1954. Již první jeho stati svědčily o tom, že v něm vyrůstá badatel mnohostranného zájmu o lingvistickou problematiku. Osou jeho výzkumné činnosti se stalo bádání o ruské syntaxi z hlediska konfrontačního. Svou pozornost původně zaměřil na jednočlenné věty a v souvislosti s tím na problematiku pasiva. Soustavný zájem věnoval pádosloví; plodem tohoto jeho zájmu je kromě řady statí monografie *Sintaksis ruského tvoritel'nogo* (1964). Dalším okruhem Mrázkových badatelských zájmů je průzkum obsahové stránky ruské a slovanské věty z hlediska modálních, emocionálních a hodnotících postojů mluvčího. Na rozsáhlém materiálovém výzkumu jsou založeny zobecňující Mrázkovy stati teoretického charakteru. K nim patří práce o predikaci a predikátu, o větných schématech, o typologii věty, o syntaktických vztazích a syntagmatice, o valenci a intenci slovesa, o metodologii syntaktického popisu, o klasifikaci souvětí. Zasáhl však i do jiných oblastí, např. do morfe matiky a akcentuace. Jeho ústředním záměrem pak je dospět od dvoustranných, analyticky konfrontujících sond k široce pojatému a teoreticky fundovanému syntaktickému popisu věty ve slovanských jazycích. Tento záměr má v celé šíři splnit dokončená Mrázkova publikace o srovnávacím popisu slovanské jednoduché věty (v tisku).

Príznačné pro Mrázka je to, že se v duchu marxisticky orientované lingvistiky ve své práci nikdy neodtrhl od spolehlivé materiálové báze a že v souladu s vědeckým odkazem svých učitelů — F. Trávníčka, B. Havránka, V. Machka i jiných — důsledně konfrontuje své teoretické závěry s jazykovými fakty.

Mrázkova činnost je těsně spjata s potřebami praxe. Pocházejí z učitelství rodiny, věnuje se se zánícením výuce a řady jeho žáků vzpomínají na jeho výklady, doprovázené instruktivní mimikou, mnemotechnickými poučkami i humornými průpovídkami, fixujícími v hlavách studentů mnoho užitečných znalostí a návyků. Usiluje však i o prohlubování znalostí ruštiny v široké veřejnosti. Zde je třeba s uznáním připomenout jeho podstatnou účast na kolektivních publikacích, jako jsou *Přůruční mluvnice ruštiny*, a to 1. i 2. díl (1960, 3. vyd. 1979), která byla přes své nároky na teoretickou i metodickou originalitu v době svého vzniku určena širšímu okruhu zájemců, a *Školní mluvnice ruštiny*, základní to školská pomůcka, vydaná od r. 1968 již po jedenácté.

Výsledkem Mrázkova zvýšeného zájmu o historický vývoj ruštiny je skriptum *Istoričeskoje razviti je ruskogo jazyka* (1982, 2. vyd. 1984), které sepsal za účasti doc. G. Popovové z Minska a o něj je velký zájem i z kruhů mimo-fakultních. V současné době je Mrázek po zesnulém prof. V. Barnetovi vedoucím autorského kolektivu právě vycházející vysokoškolské učebnice historického vývoje (spolu s prof. K. V. Gorškovovou, vedoucí katedry ruského jazyka na moskevské univerzitě, a doc. Z. Trösterovou z Ústí nad Labem).

V letech 1981–1985 byl řešitelem dílčího úkolu státního plánu výzkumu „Výzkum ruského jazyka pro potřeby vysokoškolské výuky“.

Rozsáhlou činností, přednáškami v zahraničí (SSSR, NDR, NSR, RSR, BLR, Švédsko) i mnoha pracovními kontakty si Mrázek získal známost v širokých kruzích slavistů.

Zmíňme se ještě o Mrázkově péči o vědecké školení dorostu, dále o jeho aktivní účasti na brněnských syntaktických symposiích (viz. v 3. části této stati) a o jeho hlavním podílu na vybudování a vedení obšírné bibliografické kartotéky jazykovědných slavik, doplňované na pracovišti jeho péčí již přes čtvrt století.

Za svou činnost byl Mrázek vyznamenán titulem Vzorový pedagog UJEP a byla mu udělena stříbrná medaile filozofické fakulty.

Lexikologické problematice s aspektem metodickým věnuje svůj odborný zájem doc. PhDr. Jiří BRONEC, CSc. (nar. 7. 1. 1922), zasloužilý učitel a nositel medaile Za obětavou práci pro socialismus a odznaku SČSP I. stupně. Je svým působením těsně spjat s fakultou, ačkoli byl donedávna vedoucím univerzitní katedry jazyků.

Jako jeden z našich významných odborníků v metodice a didaktice je spoluautorem různých učebnic a textů, např. *Cvičebnica jazyka ruského pre poslucháčov I. a II. roč. histórie* (1957), *Ruskij jazyk* pro I. a II. roč. ped. škol (1960), pro III. a IV. roč. ped. škol (1958), *Učíme se rusky* (1976), *Česko-ruského slovníku z oboru psychologie* (1962). Ve své kandidátské disertaci z r. 1974 zkoumal vliv systematizace a vnější názornosti na paměť pro slova cizího jazyka. Jeho habilitační práce byla věnována tématu *K lingvodidaktické typologii cizojazyčného lexika* a pod tímž názvem byla vydána roku 1982 ve Špisech filozofické fakulty.

Problematikou lexikologickou, zejména však slovotvornou se zabývá prof. PhDr. Jiří JIRÁČEK, DrSc. (nar. 2. 12. 1924), od r. 1981 vedoucí katedry. Na orientaci jeho lingvistického bádání mělo vliv jeho předcházející působení na jazykové katedře lékařské fakulty (do r. 1963). Soustřeďoval se totiž od počátku na otázky terminologické, zvláště na problematiku tvoření termínů. Dílí popisů různých sufixů řeckolatinského původu završil globální syntézou — obsáhlou knižní studií *Internacional'nyje suffiksy suščestvitel'nych v sovremennom russkom jazyke* (1971), která se dočkala několikerého příznivého hodnocení u nás i u sovětských rusistů. Nejnovějším výsledkem jeho úsilí je další knižní práce, a to *Adjektiva s internacional'nimi sufixálnimi morfy v současné ruštině* (1984).

Charakteristickým rysem Jiráčkovy publikační činnosti je její tematická sourodost a ucelenost. V rámci tohoto jednotícího zaměření však zasluhuje uznání mnohostrannost analýzy, podložená důkladnou znalostí odborné literatury. Jiráček zvládá otázky morfologické, akcentologické i stylistické a je dobře informován o stavu problematiky v údobích časově vzdálených i v etapě nejnovější.

Výraznou vlastností Jiráčkovy činnosti je dále její sepětí s praxí. Výzkum internacionálního lexika plně odpovídá potřebám současnosti, neboť tato vrstva slovní zásoby se v období technické revoluce a světové výměny kulturních hodnot stává stále důležitější složkou komunikace; a tím více to platí o slovní zásobě ruštiny jako jazyka zprostředkujícího výsledky úsilí SSSR v různých oblastech lidského vědění a jako jednotícího komunikačního prostředku v rámci socialistické soustavy.

Společensky prospěšný charakter mají však i jiné Jiráčkovy práce. Je spoluautorem různých školních učebnic ruštiny, příručky *Ruština pro veřejné pracovníky* (1977), vysokoškolské učebnice *Orfografijsa, punktuacija i knižno-pis'mennaja reč' ruskogo jazyka* (1979) a *Příručky ruského pravopisu* (1983). Aktivně se účastní i práce MAPRJAL a vyvíjí i další veřejně prospěšnou činnost. Byl mu udělen titul Vzorný pedagogický pracovník UJEP a Zasloužilý pracovník UJEP, dále pak zlatá medaile filozofické fakulty.

Nyní spolupracuje na vysokoškolské učebnici morfologie (se S. Žažou, s pražskými rusisty V. Hrabětem a P. Adamcem a s prof. I. G. Miloslavským z MGU).

Doc. PhDr. Stanislav ŽAŽA, CSc. (nar. 14. 4. 1929), v letech 1973–1981 vedoucí katedry, se zaměřil především na studium ruské syntaxe. Kromě publikace statí, recenzí a zpráv v odborném tisku se podílel i na pracích knižních. Byla to již uvedená *Příruční mluvnice ruštiny*, a to její 2. díl, na němž pracoval spolu s J. Bauerem a R. Mrázkem (1960, 3. vyd. 1979) a dále pak kniha *Russkij sintaksis v sopostavlenii s češským* (1982), zpracovaná společně s pražskými rusisty V. Hrabětem, P. Adamcem, M. Kubíkem a olo-mouckým R. Zimkem. Syntaktickou problematikou se zabýval i ve své práci habilitační o sémantické a syntaktické stránce konstrukcí se slovesem *býtí/byt'* v ruštině a češtině (1979).

Tematicky se k oblasti syntaxe přimykají i jeho práce z oblasti interpunkce a pravopisu. Je to jednak disertační práce kandidátská o problematice interpunkce v souvislosti se syntaktickou a sémantickou výstavbou věty a souvětí

v ruštině (1966), jednak skriptová publikace *Ruská interpunkce* (1958). Je rovněž spoluautorem již uvedené vysokoškolské učebnice *Orfografija, punktuačija i knižno-pis'mennaja reč' russkogo jazyka* (1979) a její zestručněné české verze pro širší veřejnost *Příručka ruského pravopisu* (1983).

Zabývá se však i tématy morfologickými: sepsal skriptum *Paradigmatika a akcentuace ruského slovesa* (3. vyd. 1988) a v současné době je členem autorského kolektivu vysokoškolské učebnice morfologie (viz výše u J. Jiráčka).

S J. Jiráčkem napsal učebnici pro aktiv funkcionářů SČSP *Ruština pro veřejné pracovníky* (1977).

Kromě jiných funkcí zastával 8 let funkci vedoucího katedry a v roce 1980 byl jmenován proděkanem fakulty. Od r. 1986 je vedoucím katedry starověké kultury. Je nositelem dvou stranických medailí, stříbrné medaile UJEP, zlaté medaile filozofické fakulty a medaile ČUV SČSP za zásluhy o mimoškolní výuku ruštině.

Příchod PhDr. Ljubovi LÍZALOVÉ, roz. Jermolajevové (nar. 14. 5. 1937), další rodilé Rusky, na katedru znamenal další omlazení jejího učitelského sboru a zkvalitnění jazykové výuky. L. Lízalová se v souladu se svým původem zaměřila od počátku svého působení na obor fonetiky a ortoepie, z něhož vede po řadu let cvičení a z něhož také publikovala několik statí. Pro svěží a didakticky aktualizující způsob výuky je u studentů oblíbená. Vydala pro ně učební text *Cvičení z fonetiky současného ruského jazyka* (1983). Dokončila kandidátskou disertaci na téma *Funkcional'naja naĭgruzka fonematičeskich posledovatel'nostej [ta], [to][, tu]*. Její dokonalé znalosti mluvené češtiny by však bylo kromě fonetiky dobře využito i pro oblast rozvíjející se konfrontační stylistiky.

K dnešní střední generaci rusistů lze již počítat i PhDr. Aleše BRANDNERA, CSc. (nar. 31. 12. 1944). Jeho publikační činnost se týká různých oblastí, vykristalizovala však v jeho kandidátské disertaci o plynných hláskách *r, l* v ruštině se zřetelem k češtině (1984), která usměrnila jeho aktivitu především na oblast výzkumu historického vývoje ruštiny. Jedním z výtěžků jeho pilné činnosti pedagogické jsou i dvě skriptové učebnice, určené studentům-neruštinářům, a to *Ruština pro filology* (1978) a *Ruština pro posluchače filozofie a občanské nauky* (1979 2. vyd. 1984). I on je trvale činný ve společensky prospěšných funkcích.

Další členové katedry, a to PhDr. Taťána JURÍČKOVÁ (nar. 31. 12. 1951), PhDr. Jan ŠTURALA (nar. 8. 11. 1955), PhDr. Jiří VACEK (nar. 19. 10. 1955) a PhDr. Jiří GAZDA (nar. 2. 12. 1958), úspěšně překročili práh své odborné dráhy. Všichni jsou zařazeni do aspirantury — J. Šturala a J. Gazda jsou aspiranty na fakultě, T. Juríčková a J. Vacek pak absolovují externí aspiranturu v Sovětském svazu —, působí pedagogicky (převážně v praktických cvičeních) a intenzívně se angažují jak v různých funkcích, tak v překladatelské a tlumočnické činnosti pro stranické i jiné orgány a další žadatele. Absolvovali také různé kratší stáže v SSSR, J. Šturala pak působil v letech 1982 až 1985 jako lektor češtiny na bělehradské univerzitě.

Přehlížíme-li činnost našich rusistů za uplynulých 40 let, musíme ovšem vzpomenout i těch, kteří pozoruhodným podílem přispěli k jejímu rozvoji, ač těžiště jejich badatelské činnosti přímo v oblasti rusistiky neleží. Vedle zmíněných již zásluh akad. F. Trávníčka máme tu na mysli zvláště podíl J. Bauera na sepsání Příruční mluvnice ruštiny, jeho a Greplovu účast na recenzích Akademické mluvnice ruštiny, skripta R. Večerky *Postavení ruštiny mezi slovanskými jazyky a Základy rusistiky a slavistiky*, důležité stati A. Lamprechta, A. Erharta, M. Jelínka, přinos M. Krčmové a dalších (viz v první části této stati), jakož i celkovou součinnost a metodologickou pomoc, již se brněnské rusistice jako mladší sestře bohemistiky dostávalo od kolegů bohemistů.

V uplynulých 40 letech byla středem pozornosti rusistických kateder výchova odborně i ideově vyspělých učitelů ruštiny. V současné době ji realizujeme — v souladu s principy čs. výchovně vzdělávací soustavy — integrovaně s katedrou rusistiky na pedagogické fakultě UJEP, v kooperaci, jejímž organizačním výrazem je sdružení našich tří rusistických kateder. Plnit tento odpovědný společensko-politický úkol se daří mj. proto, že se katedry těší spolupráci i pomoci ze strany institucí i pracovníků našich i sovětských. Pomoc ze SSSR je vskutku mnohotvárná: po řadu let a od roku 1971 pravidelně zde působí sovětští spolupracovníci (většinou ženy). Jmenujeme z nich alespoň první — byla to v roce 1962 L. M. Maslovskaja z Moskvy — a několik posledních od roku 1980: R. Ch. Tuguševa, CSc.; doc. O. I. Fonjakova, CSc.; obě z Leningradu; K. Ju. Achundžanova, CSc., z Moskvy; doc. A. V. Lemov, CSc., ze Saranska. Studenti 3. ročníku každoročně absolvují semestrové studium (tzv. včlučennoje obučenje) ve Volgogradu (dříve v Krasnodaru) a o prázdninách se účastní bezdevizových výměnných praxí s univerzitou v Kyjevě; učitelé pak využívají možnosti kursů ruštiny, studijních pobytů i externích aspirantur v SSSR. V činnosti rusistů se stále účinněji projevuje působení Mezinárodní asociace učitelů ruského jazyka a literatury (MAPRJAL) a její odnože v ČSSR — Čs. asociace rusistů (ČSAR). Značného významu nabyla pomoc pražské odbočky Institutu ruského jazyka A. S. Puškina. Zejména její ředitel prof. Ju. A. Belčikov, DrSc., v době svého působení v Praze do roku 1985 udržoval s brněnskou rusistikou plodné kontakty a v roce 1984/85 se pravidelnou přednáškou ze stylistiky pro studenty vyšších ročníků přímo podílel na pedagogické činnosti filozofické i pedagogické fakulty. V uznání jeho zásluh mu byly uděleny zlaté medaile obou fakult.

3. VĚDECKOORGANIZAČNÍ PRÁCE NA ÚSEKU SLOVANSKÉ JAZYKOVĚDY

Kromě publikovaných výsledků bádání přispěly obě katedry k vědecké práci v oboru též na úseku organizačním a v rámci mezinárodní spolupráce. Základní význam měla především čtyři symposia o slovanské syntaxi, uspořádaná s mezinárodní účastí na fakultě v letech 1961, 1966, 1971 a 1976; materiály z nich vycházely tiskem s názvy *Otázky slovanské syntaxe* ve Spisech filozofické fakulty. Symposia sama i sborníky *Otázky slovanské syntaxe* měly takový ohlas

v mezinárodní vědecké veřejnosti, že brněnská filozofická fakulta byla i v zahraničním odborném tisku označována jako uznávané mezinárodní centrum studií o slovanské syntaxi. Aktivní a přínosná byla dále účast členů obou kateder na mezinárodních slavistických kongresech, a to jak referáty pojatými do oficiálních sborníků československé delegace, tak i příspěvky publikovanými ve Sborníku prací FFBU věnovaném vždy příslušnému kongresu. Pracovníci v oboru slovanské jazykovědy se dále podíleli na dvou fakultních balkanistických symposiích (1969 a 1974) a na publikaci jejich výsledků ve sborníci *Studia balcanica bohemo-slovaca*, na „slavistických dnech“ pořádaných katedrou dějin východní a jihovýchodní Evropy atd. Pronikavé bylo působení brněnské jazykovědné slavistiky na půdě mezinárodní gramatické komise při Mezinárodním komitétu slavistů, jejímž vědeckým sekretářem byl od jejího založení do r. 1969 J. Bauer a v letech 1969—1977 M. Grepl, dále na půdě komise česko-německé, v níž je činný J. Chloupek, a účast členů katedry rusistiky na kongresech MAPRJAL; mezinárodně se pracovníci jazykovědných slavistických kateder uplatňovali i na dalších konferencích, kolokviích, symposiích, pracovních poradách apod.

Obě fakultní slavistická pracoviště jazykovědná přijala ke kratšímu přednáškovému pobytu desítky významných lingvistů ze zahraničí, mezi nimi např. T. P. Lomteva, N. Ju. Švedovovou, G. A. Zolotovovou, O. S. Melnyčuka, A. Je. Michneviče, Ju. A. Belčikova aj. z SSSR, I. Lekova, Lj. Andrejčina, Sv. Ivančeva a další z Bulharska, Z. Klemensiewiczze, S. Urbańczyka, K. Polaňského aj. z Polska, R. Růžičku, H. Schustera-Šewce aj. z NDR, manžele Ivičovy z Jugoslávie, B. Panzera z NSR, B. Meriggiho z Itálie, J. Veyrenca z Francie, R. Autyho z Velké Británie, D. Wortha z USA atd. a k dlouhodobým stáží A. Piročkinase a K. Župerku z SSSR, P. Restana z Norska a G. Cumminse z USA.

Členové kateder podnikali rovněž četné přednáškové zájezdy do zahraničí a působili i na zahraničních univerzitách dlouhodobě jako lektori českého jazyka a literatury (v Greifswaldu M. Jelínek, A. Erhart, M. Grepl, D. Šlosar, R. Mrázek, v Londýně M. Čejka a K. Pala, v Paříži M. Jelínek, v Pekingu M. Čejka, v Bělehradě J. Šturala a E. Pallasová) a jako hostující profesori (v Erlangen J. Chloupek a R. Večerka, ve Würzburgu a Řezně R. Mrázek). Jako lektorka ruského jazyka působila v Hamburku L. Lízalová. Další formy mezinárodní vědecké spolupráce se realizovaly a realizují při přípravě větších vědeckých podniků, jako je např. jednosvazkový slovník staroslověnštiny chystaný ve spolupráci ČSAV a AV SSSR k vydání v Moskvě (spolupracuje R. Večerka) nebo jako byla příprava akademické gramatiky ruštiny, k jejímuž projektu byli požádáni o vyjádření J. Bauer, M. Grepl, R. Mrázek a S. Žaža; členové kateder jsou dále žádáni o vyjádření ke kandidátským a doktorským pracím obhajovaným v SSSR a Bulharsku, atp.

Lingvisté působící na obou katedrách se průběžně podíleli a podílejí na práci o dosavadních 17 běžích Letní školy slovanských studií po stránce pedagogické i organizační. V celostátním měřítku se uplatnili v organizaci české lingvistiky členstvím v redakčních radách časopisů *Slavia*, *Listy filologické*, *Slovo a slovesnost*, *Naše řeč*, *Sovětská jazykověda*, *Československá rusistika*, *Ruština v teorii i v praxi*, *Časopis Matice moravské*, *Vlastivědný věstník moravský*, *Slezský věstník a jazykovědná řada Sborníku prací fil.*

fak. brněnské univerzity i členstvím v celostátních komisích pro obhajoby doktorských a kandidátských prací.

Za čtyři decennia od osvobození daly katedry českého a ruského jazyka univerzitě 1 rektora a 2 prorektory, fakultě pak 3 děkany a 7 proděkanů.

Rozsáhlá vědecká, vědecky organizační a popularizační i veřejně prospěšná činnost obou slavistických kateder jazykovědných byla oceněna mj. tím, že se katedře ruského jazyka dostalo čestného uznání rektora a vědecké rady UJEP a že jí byl (spolu s katedrou literární) propůjčen Městským výborem SČSP čestný název Pracoviště čs.-sovětského přátelství a že katedře českého jazyka bylo r. 1980 uděleno čestné uznání vlády ČSR a ÚRO.

